

Опубліковано: Географія та туризм: Наук. зб. / Ред. кол.:
Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін.. – К.: ЛГТ, 2009. – Вип. 2. - С. 104 – 109.

УДК 911.3:796.5 (477)

Вікторія Сергіївна Пацюк
асистент кафедри фізичної географії та геології
Криворізького державного педагогічного університету
Viktoriya Patsyuk
the assistant of physical geography and geology
Kriviy Rih State Pedagogical University
geograf_kdpu@mail.ru

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ **INDUSTRIAL TURISM AND IT'S CONDITIONS**

У статті розглянутий зміст та структура індустріального туризму. Розкрито особливості його становлення в промислових регіонах. Аналізуються перспективи подальшого розвитку даної проблеми.

The maintenance and features of industrial tourism are considered in the article. It contains main moments and specific qualities of the world experience of tourism. The perspectives of development of problem are analysed.

Постановка проблеми. Аналізуючи останні глобальні тенденції, можна не сумніватися, що справдиться прогноз ВТО стосовно того, що ХХІ ст. стане сторіччям туризму. Адже ця галузь розвивається гіпершвидкими темпами, туристичними послугами користуються мільйони людей, що, в свою чергу, приносить мільярдні прибутки.

У сучасному світі спостерігається зміщення масового туристичного інтересу від звичайних відпочинкових поїздок до змістовніших, пізнавальніших подорожей. На зміну концепції трьох “S” (“Sun-Sea-Sand”) сонце, море, пісок - прийшла концепція трьох “L” (“Landscape-Lore-Leisure”) – пейзажі, традиції,

дозвілля. [5, с.11]. Ми ж вважаємо, що новим кроком в туризмі буде поступова заміна концепції трьох “L” концепцією трьох “E” (“Ekstrym, Exotic, Energy”), адже туристична мода піднімає на пік популярності подорожі до територій, які ніколи не розцінювались як перспективні у туристичному відношенні. Одним з основних віянь епохи є те, що підвищений інтерес нині почали викликати екологічний, сільський, науковий, конгресний, освітній, діловий, що об’єднані спільним поняттям «альтернативний туризм». До цієї когорти можна також включити індустріальний туризм, розвиток якого є актуальним для нашої країни та особливо її промислових регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для теоретичного обґрунтування розвитку індустріального туризму стали праці представників так званої постнекласичної методології – Тютюнника Ю.Г., Денисика Г.І., Снитко В.А., Казакова В.Л., в яких обґрунтовується можливість та необхідність охорони та заповідання антропогенних ландшафтів, оцінки їх як пам’яток індустріальної культури та використання в якості туристичних об’єктів. Рекреаційне значення промислових зон розкрито в дисертаційній роботі Окушко Я.Г. «Еколого-географічний аналіз рекреаційного використання території старопромислового району (на прикладі Донецької області)». Систематичні погляди щодо виділення індустріального туризму з’являються лише в останні роки. Теоретичні особливості становлення індустріального туризму в багатьох своїх працях розглядає Казакова Т.А., яка, щоправда, користується спорідненим поняттям «техногенний туризм», звертаючи увагу на те, що сутнісною компонентою його є відвідування підприємств, що працюють та розглядаючи його як різновид техногенного туризму [3, с.92].

Мета дослідження - розкрити сутність індустріального туризму, проаналізувати особливості його становлення, оцінити перспективи його розвитку, конкретизувати напрями його реалізації та відповідно дати орієнтовну оцінку ресурсним можливостям цього виду в нашій країні.

Основні результати дослідження. Початок історії індустріального туризму ведеться від піонерних наукових розвідок по вивченню старих і закинутих ще в 50-х рр. ХХ ст. заводів, фабрик, шахт Західної Європи, які отримали назву пам'яток індустріальної епохи. Фундатором таких наукових досліджень був італійський історик мистецтва Е. Батістес [3, с.92].

Виробничі екскурсії мали місце ще в 30-х рр. ХХ ст., але всі вони носили епізодичний характер. Так відомо, що першим підприємством, що допустило до себе перших туристів в 1930 р. була компанія «Пежо» в м. Сошо (Франція). І тільки на початку 80-х рр. ХХ ст. в західноєвропейському туропереїтингу з'являються перші організовані тури на промислові об'єкти [7, с.120].

Що ж стосується самого визначення поняття «індустріальний туризм», то як свідчить аналіз наявних джерел інформації, єдиного розуміння його змісту на сьогоднішній день немає. Поряд з поняттям «індустріальний туризм» використовуються близькі до нього «промисловий туризм», «техногенний туризм», «виробничий туризм», «політехнічний туризм». Орієнтуючись на визначення, яке у 1993 р. дала статистична комісія ООН стосовно того, що туризм - це діяльність осіб, що подорожують і здійснюють перебування в місцях, які знаходяться за межами їхнього звичайного середовища в період до одного року з метою відпочинку, з діловими й іншими цілями, ми спробували сформулювати дефініцію «індустріальний туризм». За нашим визначенням *індустріальний туризм* - це вид активного туризму, зосередженого в промислових регіонах, що має за мету споглядання індустріальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустріальної архітектури, відвідування працюючих або покинутих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів.

В той же час, індустріальні ландшафти – це ландшафти, що виникли на індустріальному етапі історії і несуть всю суму науково-технічних досягнень та інженерних рішень свого часу, структурно-функціональних особливостей технологічних циклів та їх територіальної організації, градобудівник знахідок при територіальному «компонуванні» промислових зон та архітектурних підрахунків

при спорудженні заводів, фабрик та шахт, тобто всю суму того, що можна назвати індустріальною культурою [6, с.20].

За підкласами промислових ландшафтів запропоновано виділяти гірничопромислові та фабрично-заводські ландшафти [2, с.228]. Аналогічну класифікацію можна застосувати і туризму. Таким чином, підвидами індустріального туризму є гірничопромисловий та фабрично-заводський.

Об'єкти індустріального туризму – тіла та явища видобувної та переробної промисловості, що відображають, відтворюють, імітують розвиток ландшафту, пов'язаного з промисловою діяльністю людини та мають ту чи іншу пізнавальну цінність. [2, с.229].

За походженням об'єкти індустріального туризму доволі різноманітні, але основоположне значення мають: промислові будівлі та споруди; техногенні форми рельєфу; машинне устаткування. В той же час об'єктами індустріального туризму можуть бути лише ті, які являють собою техногенну цінність, є надбанням індустріальної цивілізації, до того ж всі ці об'єкти повинні бути безпосередньо включені до процесу виробництва.

Виникненню індустріального туризму сприяло декілька тенденцій.

По-перше, туризм перетворився в одну з найбільших галузей світової економіки. Зважаючи на це, багато країн світу своїм стратегічним завданням вважають розвиток туристичної сфери з метою зайняття певної ніші на міжнародному ринку туристичних послуг. Тому зусилля фахівців спрямовано на створення оригінального туристичного продукту, розробку ексклюзивних турів, впровадження нестандартних пропозицій, що спроможні задовольнити найвибагливіші запити всіх вікових, соціальних та професійних верств населення.

По-друге, до туристичної діяльності прагнуть залучити нові простори та нові об'єкти, які, в свою чергу, можуть бути тематично спрямованими. На цій хвилі виникає індустріальний туризм. До того ж, один з корифеїв вивчення туристичної галузі В.О. Квартальнов відзначає, що «...уровень індустріального

развития региона является серьезным мотивом для определенной категории туристов, особенно иностранных, что интересуются состоянием экономики другой страны, промышленностью, продукцией, что производится, и тому подобное. Так называемые индустриальные туры - прекрасный способ расширить соответствующий сегмент туристического рынка. Необходимо способствовать организации и проведению специализированных туров на заводы, фабрики, промышленные и другие объекты» [4, с.191].

По-третье, відбулася зміна орієнтирів в мотивах туристів. Розбалувана враженнями заможна публіка наситилася цивільними краєвидами, спокійним, розміреним відпочинком. На противагу традиційному пляжно-готельному відпочинку зріс попит на тури активно-пізнавальної спрямованості.

Так на перетині дуже актуальних природоохоронних, економічних та соціальних проблем виникла сучасна концепція індустріального туризму як одного з найважливіших інструментів збалансованого розвитку промислових територій.

Розвиток індустріального туризму сприяє диверсифікації напрямків розвитку промислового регіону, інвестиційному розвитку даних територій, оскільки доходи від надання послуг туристам стають додатковим джерелом надходжень.

Слід також зазначити, що основна ідея індустріального туризму – подолання негативного ставлення до промислових міст, ознайомлення людей з надбаннями індустріальної епохи, показ кращих творінь індустріальної цивілізації.

Саме тому, доцільним є визначення понять «індустріально-туристичні ресурси» та «індустріально-туристичний потенціал».

Індустріально-туристичні ресурси - це об'єкти та явища антропогенного чи техногенного походження, які мають ґносеологічну цінність та включають в себе специфічні риси індустріальної стадії розвитку, а також можуть бути використані з туристичною метою.

Індустріально-туристичний потенціал - це сукупність гірничопромислових та фабрично-заводських об'єктів і ландшафтів, атрактивні параметри яких є чи в перспективі можуть стати передумовами організації туризму на певній території.

Аналіз досвіду організації туризму в індустріальних регіонах дає можливість визначити орієнтири, за якими розподілені інтереси туристів, що вивчають індустріальну спадщину:

1. Знайомство з об'єктами промислової археології.
2. Знайомство з історією розвитку певної продукції.
3. Знайомство з технологічним процесом на промислових підприємствах.
4. Відвідування музеїв науки та техніки.
5. Безпосередня участь в процесі створення певної продукції.

Основна мета індустріального туризму - гармонізація відносин між економічною вигодою, що отримують від туризму, безпекою на промислових об'єктах, що використовуються з екскурсійно-туристичною метою, і задоволенням пізнавальних потреб людей.

Серед причин того, чому індустріальний туризм є одним із перспективних напрямків розвитку в'їзного туризму в промислових регіонах, виділяються зовнішні і внутрішні.

Основна зовнішня причина, що формує думку споживача, - це наявність потужного потенціалу індустріальної спадщини. Ресурси індустріального туризму - це величезна територія, зайнята набором індустріальних компонентів, які формують індустріальні ландшафти. Внутрішні причини, що визначили орієнтацію на індустріальний туризм - це можливість збільшувати в'їзний туристський потік в умовах слабо розвиненої туристичної інфраструктури за відсутності сервісу міжнародного рівня та відповідне виведення даної індустрії на більш високий щабель.

Користуючись класифікацією видів туризму, розробленою М.П. Крачило [1, с.19-23], ми спробували визначити місце індустріального туризму в цьому

комплексі. Так, *за характером туристичних потоків* він може бути як внутрішнім так і іноземним. *За характером організації* індустриальний туризм є, як правило, організованим, так як не всім бажаючим дозволено входити на територію виробничих установ. *За кількістю учасників* він переважно є груповим. *За строками та тривалістю* перебування в подорожі може бути як короткостроковим так і довгостроковим. *За інтенсивністю туристичних потоків* індустриальний туризм може бути постійним (відвідування об'єктів фабрично-заводського типу) та сезонний (відвідування об'єктів гірничо-видобувного типу). *За віком учасників* він буває молодіжним та туризмом дорослих людей.

В індустриальному туризмі можна виділити підвиди: індустриально-пізнавальний, індустриально-діловий, індустриально-пригодницький, індустриально-навчальний, індустриально-екстремальний.

Різниця у мотивації людей до подорожей зумовлює орієнтацію індустриального туризму у таких напрямках: *навчальний* – в першу чергу стосується студентів політехнічних ВУЗів, що отримані під час навчання ландшафтно-техногенні образи та уявлення конкретизують на практиці; *науковий* – розрахований на фахівців, що займаються вивченням та покращення процесу виробництва; *професійний* – обмін досвідом працівників різних підприємств та їх структурних одиниць; *діловий* – відвідування підприємств з метою укладання договорів купівлі-продажу машинного устаткування, патентування певних технологічних процесів; *спортивний* – проведення різноманітних змагань на антропогеннозмінених ландшафтах; *екстремальний* – відвідування промислових ландшафтів з метою отримання гострих вражень; *екологічний* – ознайомлення з негативним впливом людини на гідрологічні, орографічні та аеросистеми; *пізнавальний* - відвідування підприємств-гігантів та унікальних промислових ландшафтів і спостереження за процесами виробництва на них; *соціальний* – формування позитивного ставлення до об'єктів індустриальної культури; *економічний* – отримання доходів від відвідування туристами промислових ландшафтів.

Індустріальний туризм, хоча й не посідає домінуючих місць на світовому туристичному ринку, проте за кордоном уже чітко зайняв певну нішу на туристичному ринку. В нашій країні лише почалося усвідомлення його виключного значення. Питаннями його розвитку почалися цікавитися в Донецькій, Луганській, Дніпропетровській та Миколаївській областях. Додатковими стимулами розвитку індустріального туризму в Україні є те, що вона володіє цілим рядом унікальних всесвітньовідомих промислових підприємств, таких як «Міттал Стіл Кривий Ріг», Дніпрогес і «Запоріжсталь», «Південмаш» та завод ім. Петровського у Дніпропетровську, Харківський «Турбоатом» тощо, де при раціональному та ефективному спрямуванні фінансових ресурсів та інноваційних розробок, цілком ймовірно сподіватися на активізацію туристичних потоків.

Висновки. Отже, індустріальний туризм має всі перспективи, для того, щоб зайняти певний сегмент туристичного ринку України, плацдармом для цього є потужний промисловий осередок.

Завдання географічної науки у реалізації ідеї розвитку індустріального туризму вбачаємо в обґрунтуванні його основних концептуальних положень, з'ясуванні туристичного потенціалу індустріальних регіонів, розробці конструктивно-географічних пропозицій щодо стимулювання розвитку туризму в промислових центрах.

Список літератури

1. *Географія туризму / Н.П. Крачило. – К.: Вища шк.. Головное изд-во, 1987. – 208 с.*
2. *Казаков В.Л., Казакова Т.А., Завальнюк О.Й. Техногенний туризм у системі природокористування //Екологія і раціональне природокористування: Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. – 2006. – 244 с.*
3. *Казакова Т.А. До питання про зміст поняття «техногенний туризм» //Географічні дослідження Кривбасу. Фізична географія, економічна і соціальна географія, геоєкологія, історія географічних досліджень: Матеріали кафедральних науково-дослідних тем. Випуск 2. - Кривий ріг: КДПУ, 2007. - С. 91 - 96.*
4. *Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М.: Финанси и статистика, 2003. – 320 с.*
5. *Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. –*

К.: Знання, 2006. – 271 с. 6. Тютюнник Ю.Г. Охрана и заповедание индустриальных ландшафтов //География и природные ресурсы. – 2006. - №2. 7. Чумаков В. Сборочный цех впечатлений // Вокруг света. – 2007. - №11. – С. 116 – 126.